

**ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ЭРҮҮГИЙН ХУУЛИЙН “ТӨРИЙН ЭРХ МЭДЛИЙГ ХУУЛЬ
БУСААР АВАХ” ГЭМТ ХЭРЭГ, “ГЭМТ ХЭРЭГТ ХАМТРАН ОРОЛЦОХ” ТАЛААРХИ
ОЙЛГОЛТ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА**

*Р. Хатанбаатар, Б. Ариунжаргал, П. Амаржаргал, Ө. Мөнхтунгалаг,
О. Нарантуяа, А. Пагма*

СЭДВИЙН АГУУЛГА

1. “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” талаархи гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалт

- 1.1. ХБНГУ
- 1.2. ОХУ
- 1.3. Япон Улс
- 1.4. АНУ
- 1.5. БНСУ

2. “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах” гэмт хэргийн талаархи гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалт

- 2.1. ХБНГУ -ын Эрүүгийн хуулийн “Төрөөс урвах” гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт
- 2.2. ОХУ -ын Эрүүгийн хуулийн “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах” гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт
- 2.3. Япон Улсын Эрүүгийн хуулийн “Хуйвалдаантай холбогдох” гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт
- 2.4. АНУ -ын Эрүүгийн хуулийн “Бослого, үймээн гаргах”, “Эсэргүүцлийн хуйвалдаан, явуулга” хийх гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт
- 2.5. БНСУ-ын Эрүүгийн хуулийн “Дотоодын үймээн самууны гэмт хэрэг”, “Нийгмийн аюулгүй байдлын эсрэг” гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт

3. Судалгааны дүгнэлт

Ашигласан материал

* * *

УДИРТГАЛ

УИХ-ын гишүүн Э.Бат-Үүлийн захиалгаар “Гадаадын зарим орны эрүүгийн хуулийн “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” ба “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах” гэмт хэргийн ойлголт, эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа”сэдэвт судалгааны ажлыг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Судалгааны төвийн судлаачдын баг гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго:

Гадаадын зарим орны, тухайлбал, захиалгын дагуу ХБНГУ, ОХУ, АНУ, БНСУ, Япон Улсын эрүүгийн хуулийн “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” ба “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах” гэмт хэргийн ойлголт, эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судалж, Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн зохих зүйл, ангиудтай харьцуулан дүгнэлт гаргахад оршино.

Судалгааны эмхтгэл, Х боть

Судалгааны зорилтууд:

- Гадаадын зарим орны эрүүгийн хуулийн “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” ойлголт, эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судлах,
- Гадаадын зарим орны эрүүгийн хуулийн “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах” гэмт хэргийн ойлголт, эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судлах,
- Дээрх орнуудын эрүүгийн хуулийн зохих заалтуудыг Монгол Улсын эрүүгийн хуулийн “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” ба “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах хуйвалдаан зохион байгуулах” гэмт хэргийн ойлголт, эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулан дүгнэлт гаргах зэрэг болно.

Судалгааны аргачлал:

- Гадаадын зарим орнуудын эрүүгийн хуулийн холбогдох бүлэг заалт,
- Гадаадын зарим орны эрүүгийн эрх зүйн тухайн ойлголт, эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулах
- Судалгааны материалыг харьцуулан нэгтгэн дүгнэх

Хамрах хүрээ:

1. ХБНГУ, ОХУ, АНУ, БНСУ, Япон Улсын эрүүгийн хуулийн “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” ойлголт, эрх зүйн зохицуулалт,
2. ХБНГУ, ОХУ, АНУ, БНСУ, Япон Улсын эрүүгийн хуулийн “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах” гэмт хэргийн ойлголт, эрх зүйн зохицуулалт,
3. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн зохих зүйл, заалт

Судалгааны ажлын хүрээнд дараах үндсэн үйл ажиллагаа хийгдсэн болно. Үүнд:

- Хууль, эрх зүйн баримт бичгүүдийг сонгож харьцуулсан шинжилгээ хийсэн
- Цуглуулсан мэдээлэлд нэгдсэн боловсруулалт хийсэн
- Судалгааны материалыг нэгтгэн дүгнэж, судалгааны тайлан бичсэн

Судалгааны ажлыг Улсын Их Хурлын Тамгын Газрын Судалгааны төвийн ахлах референт Р. Хатанбаатар ахалж, ХБНГУ, АНУ, Япон улсын эрүүгийн хуулийн “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” ойлголт, эрх зүйн зохицуулалт, судлаач Б. Ариунжаргал, Ө. Мөнхтунгалаг АНУ-ын Эрүүгийн хууль, П. Амаржаргал Япон улсын Эрүүгийн хууль, О. Нарантуяа БНСУ-ын Эрүүгийн хууль, А. Пагма ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн зохих зүйл заалтуудын судалгааг тус тус хийж гүйцэтгэв.

* * *

Нэг. “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” талаархи гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалт

1.1. ХБНГУ

Германы Эрүүгийн хуулинд гэмт хэрэгт хамтран оролцох гэсэн ойлголт байхгүй. Германы эрүүгийн эрх зүйн номлолоор гэмт хэрэгт хамтран оролцох гэдгийг санаатай гэмт хэрэг үйлдэхэд хэд хэдэн этгээд янз бүрийн хэлбэрээр оролцохыг ойлгодог. Хууль болон хуулийг хэрэгжүүлэх практикт гэмт хэрэгт хамтран оролцох үндсэн 2 хэлбэрийг хэрэглэдэг.

1. Гүйцэтгэх
2. Хатгах ба хамжих. Иймд гэмт хэргийн захиалагч ба зохион байгуулагч гэсэн

ойлголт Эрүүгийн хуульд байхгүй.

Гүйцэтгэх. Үүнийг Германы Эрүүгийн хуулийн 25 дугаар зүйлд 3 үндсэн хэлбэрээр тусгасан байна.

1. Ганцаар гүйцэтгэх
2. Хэн нэгнийг ашиглан гүйцэтгэх
3. Хамтран гүйцэтгэх гэсэн 3 хэлбэр байна. Хуулийн 25 дугаар зүйлээс үзэхэд гэмт хэргийг өөрийн биеэр үйлдэх юмуу хэн нэгнийг ашиглан үйлдүүлж буй этгээдийг гүйцэтгэгч гэж үзнэ. Хэрэв хэд хэдэн этгээд хамтран үйлдвэл хамтран гүйцэтгэх хэлбэр болно.

Хатгах ба хамжих. Эрүүгийн хуулийн 26, 27 дугаар зүйлд гэмт хэрэгт хамтран оролцох хоёрдахь хэлбэр болох хатгагч ба хамжигчийн талаар заасан байна. Гүйцэтгэгчээс ялгагдах гол онцлог нь гэмт хэрэг үйлдэхэд голлох үүрэгтэй оролцоогүй байна. Хатгагч нь бусдыг гэмт хэрэг үйлдэхэд санаатайгаар өдөөн түлхсэн этгээд бол хамжигч нь бусдыг санаатайгаар гэмт хэрэг үйлдэхэд нь тусласан этгээд байна. Эрүүгийн хуулиар хатгагч нь гүйцэтгэгчтэй адилаар шийтгэгдэж байхаар заагдсан байдаг бол хамжигчийн шийтгэл нь гүйцэтгэгчийн шийтгэлтэй хамааралтайгаар тогтоогдох бөгөөд хатгагчаас илүү зөөлөн шийтгэл хүлээнэ.

Гэмт хэрэгт хамтран оролцох нь зөвхөн гэмт үйлдэл дуустлах хугацаанд хамаатай ба үүнээс хойш нуун дарагдуулах янз бүрийн хэлбэрийн талаар ярих бөгөөд энэ нь хуулийн өөр заалтаар шийтгэгдэнэ. Гэмт хэрэгт хамтран оролцогчдыг шийтгэхдээ дараах үндсэн зарчмыг барина.

1. Хамтран оролцогч бүр өөрийн бурууд тохирсон шийтгэл хүлээнэ.
2. Гүйцэтгэгчид шийтгэл хүлээлгэхэд онцгой хувийн шинж чанар шаардлагатай байсан бөгөөд энэ шинж чанар нь гэмт хэргийн хамтран оролцогчид болох хатгагч, хамжигч нарт байхгүй бол тэдэнд оногдуулах ялыг шүүхийн зүгээс хөнгөлөх ёстой
3. Хатгагч ба хамжигч гэмт хэрэгт хамтран оролцохоор завдсан бол хуулийн өөр нормоор, тухайлбал, гэмт хэрэг үйлдэхээр завдсан гэж шийтгэл оногдуулах ба шийтгэл нь илүү хөнгөн байна. Мөн гэмт хэрэг үйлдэхэд бэлэн гэдгээ илэрхийлсэн, гэмт хэрэг үйлдэхээр бусдаас саналыг нь хүлээн авсан юмуу харилцан тохиролцсон, эсвэл гэмт хэрэгт хатгасан этгээд үүний адилаар шийтгэл хүлээнэ.

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн Ерөнхий анги, 1-р хэсэг, 3-р бүлэг:

§ 25 Гүйцэтгэх

1. Гэмт хэргийг гардан хийсэн буюу бусдыг ашиглан хийсэн этгээд гэмт хэргийн гүйцэтгэгч гэж шийтгэгдэнэ.
2. Хэрэв гэмт хэргийг хэд хэдэн этгээд хамтран үйлдсэн бол этгээд бүр гүйцэтгэгч гэж шийтгэгдэнэ

§ 26 Хатгах

Бусад этгээдийг санаатайгаар хийх хуулийн эсрэг үйлдэлд санаатайгаар өдөөн түлхсэн хатгагчийг гүйцэтгэгчтэй адилаар шийтгэнэ.

§ 27 Хамжих

1. Бусад этгээдийн санаатайгаар хийх хуулийн эсрэг үйлдэлд санаатайгаар дэмжлэг үзүүлсэн этгээд хамжигч гэж шийтгэгдэнэ

2. Хамжигчийн шийтгэл гүйцэтгэгчийн шийтгэлтэй холбоотойгоор тодорхойлогдох ба энэ хуулийн § 49, абзац1-ийн дагуу хөнгөлөгдөнө

§ 28 Хувийн онцгой шинжүүд

1. Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн шийтгэл нь түүний хувийн онцгой шинжид үндэслэн оноогдсон бөгөөд тийм онцгой шинж хамтран үйлдсэн этгээдэд (хатгагч, хамжигч) байхгүй бол шийтгэл уг этгээдийн шийтгэл энэ хуулийн § 49, абзац1-ийн дагуу хөнгөлөгдөнө

2. Хэрэв хуулиар онцгой шинж нь ноогдуулах ялыг хүндрүүлэх, хөнгөлөх эсвэл хүчингүй болгохоор байвал энэ нь зөвхөн уг шинж бүхий гэмт хэргийн оролцогчид хамаатай.

§ 29 Хамтран оролцогчийн бие даан шийтгэгдэх

Гэмт хэргийн хамтран оролцогч бүр бусдынхаа гэм буруугийн хэмжээнээс хамаарахгүй бие даан шийтгэгдэнэ.

1.2.ОХУ

Гэмт хэрэгт хамтран оролцох

ОХУ -ын Эрүүгийн хуулийн Ерөнхий ангийн “Гэмт хэрэгт хамтран оролцох” гэсэн 7 дугаар бүлгийн 32, 33, 34 дүгээр зүйлүүдэд гэмт хэрэгт хамтран оролцох ойлголт, хамтран оролцогч, түүний төрөл, гэмт хэрэгт хамтран оролцсон тохиолдолд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагыг хуульчилжээ.

Гэмт хэрэгт хамтран оролцох ойлголт (32-р зүйл)

Гэмт хэргийг нэг хүн бус харин хэд хэдэн хүн хамтран үйлдэхийг гэмт хэрэгт хамтран оролцох гэнэ. Хамтран үйлдсэн гэмт хэргийн төлөө хариуцлага хүлээх, гэмт хэрэгт хамтран оролцсоны объектив, субъектив шинж чанар нь Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн зүйлээр тодорхойлогдсон.

ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 7 дугаар бүлгийн 32-р зүйлд “Гэмт хэрэг санаатай үйлдэхэд хоёр буюу түүнээс дээш этгээд нэгдсэнийг хамтран оролцох гэнэ”¹ хэмээн хуульчилжээ. ОХУ-ын эрүүгийн эрх зүйн үүднээс гэмт хэрэг үйлдэхэд хоёр буюу түүнээс дээш этгээд нэгдэн үйлдсэн байдал нь гэмт хэрэгт хамтран оролцох ойлголтын объектив шинжийг илэрхийлдэг байна.

Гэмт хэрэгт хамтран оролцогч бүр үйлдэх гэмт хэргээ туйлд нь хүргэхэд чиглэсэн нэгдсэн зорилготой, нийгэмд аюултай үйлдэл хийхийг хүсч байдаг онцлогоороо дангаараа гэмт хэрэг үйлдэгчээс ялгагдана. Гэмт хэрэгт хамтран оролцогч бүрийн үйлдэл, гэмт хэргийн үр дагавар нь хоорондоо нарийн учир шалтгааны холбоотой байдаг нь хамтран оролцсоныг илэрхийлдэг нэг гол шинж юм. Гэмт хэрэгт хамтран оролцогч бүрийн оролцоо янз бүр байснаас үл шалтгаалан тэдний зохицуулалттай үйл ажиллагаагаар гэмт үйлдэл үр дүнд хүрдэг.

Гэмт хэрэгт хамтран оролцогчид нь зүгээр нэг үйлдэл хийх бус, харин энэхүү үйлдэл нь гэмт хэргийг эцэст нь хүргэхэд зайлшгүй шаардлагатай нөхцөлийг бий болгоход чиглэгдсэн байдаг. Бие биентэйгээ харилцан холбоогүй хэд хэдэн этгээд бие даан нэг объектод хор хохирол учруулсаныг гэмт хэрэгт хамтран оролцсон гэж үздэггүй.

¹ Уголовный Кодекс РФ, гл.7, ст.32

Гэмт хэрэгт хамтран оролцохын субъектив шинж нь гэмт хэргийн хамтран оролцогч бүр гэмт хэргийг санаатай үйлдэхийг илэрхийлдэг. Гэмт хэрэгт хамтран оролцоход санамсаргүй үйлдэл гэж байдаггүй. Гэмт хэрэг хамтран санаатай үйлдэх нь оролцогч бүр өөрийн үйлдлийн нийгмийн аюултай байдал, тэдний хувьд нийтлэг нэг гэмт хэргийн объектод халдах гэж байгаагаа ухамсарласан, хамтран гэмт хэрэг хийх гэж байгаа талаар мэдсэний үндсэн дээр гэмт хэрэг үйлддэг байна.

ОХУ -ын Эрүүгийн хуулийн 7 дугаар бүлгийн 32-р зүйлийн шаардлага нь Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангид заасан бүлэглэн гүйцэтгэх, урьдчилан үгсэж тохиролцсон бүлэг, зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэлийн үйлдсэн гэмт хэрэгт хамаарахгүй.

Гэмт хэрэгт хамтран оролцогч, түүний төрөл (33-р зүйл)

Гэмт хэрэгт хамтран оролцогчдыг оролцогч бүрийн үйлдлийн шинжээр нь гүйцэтгэгч, зохион байгуулагч, хатгагч, хамжигч гэж ангилан авч үздэг. Гэмт хэрэгт хамтран оролцогч бүрийн гэмт хэрэг үйлдэхэд гүйцэтгэсэн үүрэг, үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээ нь эрүү-эрх зүйн ач холбогдолтой ба гэмт хэрэгт нэг этгээд олон янзын үүрэг гүйцэтгэх боломжтой.

Эрүүгийн хуулиар гэмт хэрэг гардан гүйцэтгэсэн этгээдийг **гүйцэтгэгч** гэх бөгөөд гүйцэтгэгч нь нэг ба хэд хэдэн хүн байж болно. Ийм тохиолдолд тэдгээрийг хамтран гүйцэтгэгч гэнэ. Хамтран гүйцэтгэгчдын дотроос хамгийн аюултай нь **зохион байгуулагч** юм. Тэрээр гэмт хэргийг үйлдэхэд биечлэн оролцоогүй байж болно. Эрүүгийн хуулийн 33-р зүйлд зааснаар “Гэмт хэрэг үйлдэхийг гардан зохион байгуулсан буюу удирдсан этгээдийг зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэлийг үүсгэн, зохион байгуулсан этгээдийн нэгэн адилаар зохион байгуулагч гэнэ”².

Гэмт хэргийн зохион байгуулалт нь гэмт хэргийн төлөвлөлт, оролцогчдыг сонгон авч үүргийг хуваарилах, гэмт хэргийн объектын талаар мэдээлэл цуглуулах, гэмт хэрэг үйлдэхэд шаардлагатай хэрэгсэл, зэр зэвсэг бэлтгэх, гэмт хэрэг үйлдэх арга боловсруулах зэрэг олон үйлдлээс бүрдэнэ. Гэмт хэргийн зохион байгуулалт нь шийдвэр гаргах, хамтран оролцогч бүрийн үйлдлийг гэмт хэрэг үйлдэхэд чиглүүлж, зохицуулах, гэмт хэргийн үйлдлийг нуун далдлах зэрэгээс бүрдэнэ.

Гэмт хэрэгт хамтран оролцохыг ятгах, заналхийлэх болон бусад аргаар гэмт хэрэг үйлдэхэд бусдыг өдөөн түлхсэн, зоригжуулсан этгээдийг **хатгагч** гэнэ. Гагцхүү хатгагч нь бусдад гэмт хэрэг үйлдэх сэдэл төрүүлдэг байна. Тодорхой гэмт хэрэгт оролцоход бусдыг татах зорилго агуулаагүй ерөнхий уриалга, тодорхой этгээдэд хандаагүй ерөнхийдөө гэмт хэрэг үйлдэх хүслээ илэрхийлсэн нь хатгалагад тооцогдохгүй.

Гэмт хэрэг үйлдэхэд зааж зөвлөх, зэвсэг, хэрэгсэл өгөх, учрах саадыг арилгах, унаа, орон байраар хангах зэргээр гэмт хэрэг үйлдэхэд дэмжлэг үзүүлсэн, түүнчлэн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд болон гэмт хэрэг үйлдэхэд хэрэглэсэн зэвсэг, хэрэгсэл, гэмт хэрэг үйлдэж олсон эд зүйлийг нуун далдлах, зарж борлуулах, гэмт хэргийн ул мөрийг баллахаар урьдчилан амласан этгээдийг **хамжигч** гэнэ.

Хамжигч нь гэмт хэрэг үйлдэхэд тусалж, түүнийг гүйцэтгэх таатай нөхцөлийг бий болгож өгдөг байна. Хамжигчийг оюун санааны хувьд ба биечлэн хамжсан гэж ангилдаг ба оюун санааны хувьд хамжлага үзүүлэх нь үргэлж үйлдэл байдаг бол биечлэн хамжсан нь үйлдэл, эс үйлдлээс бүрдэнэ.

² Уголовный Кодекс РФ, гл.7, ст.33

Гэмт хэрэгт хамтран оролцсон тохиолдолд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага (34 -р зүйл)

ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 7.32-р зүйлээр “Гэмт хэрэгт хамтран оролцогчид хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагын төрөл, хэмжээг сонгон хэрэглэхдээ оролцогч бүрийн гэмт хэрэг үйлдэхэд гүйцэтгэсэн үүрэг, үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээг харгалзан тогтооно”³ хэмээн хуульчилжээ.

Гэмт хэрэг үйлдэхэд гүйцэтгэсэн үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээг тогтооно гэдэг нь оролцогч бүрийн гэмт хэргийн үйлдэлд түүнд ногдуулсан үүргийг гүйцэтгэхдээ гаргасан идэвхи, үүрэг, түүний зүгээс гэмт хэрэгт бэлтгэх, үйлдэх үйл явц болон бусад оролцогчдод үзүүлсэн нөлөөлөл, гэмт үйлдэлийн зорилгод хүрэхэд түүний оруулсан бодит үйлдлийн мөн чанар, хэр хэмжээ, гэмт хэргийг үйлдсэнээр хуулиар хамгаалсан эрх ашигт үзүүлсэн бодит хохирол ба үзүүлж болох байсан хохирлыг тодорхойлохыг хэлнэ. Эдгээрийг гэмт хэрэгт хамтран оролцогчид ял оногдуулахад харгалзан үздэг **(67-р зүйл)**.

Эрүүгийн хуулийн 34-р зүйлд гэмт хэрэгт хамтран оролцсон тохиолдолд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагын талаар доорхи эрх зүйн зохицуулалтыг хуульчилан заасан байна. Үүнд:

- Хамтран гүйцэтгэгчид /соисполнители/ Эрүүгийн хуулийн 33-р зүйлийг удирдлага болгохгүйгээр Тусгай ангийн гэмт хэргийн заалтаар ял шийтгэл оногдуулна,
- Гэмт хэргийн хамтран оролцогчид болох зохион байгуулагч, хатгагч, хамжигчид нь нэгэн зэрэг гүйцэтгэгч бус тохиолдолд Эрүүгийн хуулийн 33-р зүйлийг удирдлага болгон Тусгай ангийн гэмт хэргийн заалтаар ял шийтгэл оногдуулна,
- Субъект нь Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангид тусгайлан заагдсан гэмт хэрэгт хамтран оролцогчид нь гэмт хэргийн зохион байгуулагч, хатгагч, хамжигчийн хувьд эрүүгийн хариуцлага хүлээнэ, /Субъект нь Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангид тусгайлан заагдсан гэдэг нь тусгай субъект, тухайлбал, албан тушаалтан, цэргийн албан хаагч г.м /
- Өөрөөс нь үл шалтгаалах шалтгаан нөхцөлийн улмаас гүйцэтгэгч хэргийг төгсгөж чадаагүй бол гэмт хэргийн бусад оролцогчид гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэсэн буюу гэмт хэрэг үйлдэхээр завдсан гэсэн ангилалаар эрүүгийн хариуцлага хүлээнэ.

Эрүүгийн хууль тогтоомжид гэмт хэрэгт хамтран оролцсон тохиолдолд зайлшгүй ялыг хөнгөрүүлэх нөхцөл байдлыг заагаагүй боловч хуульд бас ял шийтгэлийг тэгшитгэн оногдуулахыг хориглосон байна. Тухайлбал, Эрүүгийн хуулийн 67 -р зүйлд “Гэмт хэрэгт хамтран оролцогчид ял оногдуулахдаа оролцогч бүрийн гэмт хэрэг үйлдэхэд гүйцэтгэсэн үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээ, түүний оролцоо гэмт хэргийн зорилгод хүрэхэд гүйцэтгэсэн үүрэг, гэмт хэргийн үзүүлсэн хор хохиролд нөлөөлсөн байдал зэргийг харгалзан тогтооно”⁴ хэмээн хуульчилжээ. Түүнчлэн мөн 67-р зүйлд “Хамтран оролцогчдын хэн нэгний ялыг хөнгөрүүлэх болон хүндрүүлэх нөхцөл байдлыг тооцохдоо зөвхөн тухайн оролцогчын ял шийтгэлийг оногдуулахдаа харгазан үзнэ” гэж заасан байна.

ОХУ-ын эрүүгийн хууль тогтоомжоор гэмт хэрэгт хамтран оролцогчид тус бүр өөрийн хийсэн хэргийн шинж чанар, хэр хэмжээ, гүйцэтгэсэн үүрэг, гэм буруугийнхаа төлөө бие даасан, ялгамжтай оногдуулсан ял шийтгэл хүлээхээр эрх зүн зохицуулалт хийсэн байна.

³ Уголовный Кодекс РФ, гл.7, ст.34

⁴ Уголовный Кодекс РФ, гл.7, ст.67

1.3. Япон

Японы эрүүгийн эрх зүйн номлолоор гэмт хэрэгт хамтран оролцох асуудлын гарцаагүй хамтран оролцох, сайн дураар хамтран оролцох гэсэн хоёр үндсэн хэлбэрийг авч үздэг. Гарцаагүй гэдэг нь гэмт хэрэг зөвхөн хамтран үйлдэж байж бололцоотой болох тохиолдлыг хэлнэ. Харин гэмт хэргийг ганцаар үйлдэх бололцоотой байсан бол сайн дурын хамтран оролцох гэсэн тохиолдол болно. Японы эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангид зөвхөн сайн дурын хамтран оролцох тухай асуудлуудыг тусгасан байдаг бол гэмт хэрэгт гарцаагүй хамтран оролцох тухай асуудал нь Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн нормоос мөрдөн гарах категори юм.

Гэмт хэрэгт сайн дураар хамтран оролцох. Хамтран гүйцэтгэх, хатгах, хамжих гэсэн гурван үндсэн хэлбэр байх бөгөөд Японы Эрүүгийн хуулийн Ерөнхий ангийн 60, 61, 62 дугаар зүйлд тусгагдсан. Үүнийг дор үзүүлэв:

§60 дугаар зүйл. Хамтран үйлдэгсэд

Хоёр болон түүнээс дээш тооны этгээд хамтадаа эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдсэн бол бүгд гэмт хэргийг үйлдэгч гэж тооцогдоно.

§61 дүгээр зүйл. Хатгах

61.1. Бусдыг гэмт хэрэг үйлдэхэд хатгасан этгээд үйлдэгчтэй адил хэмжээгээр шийтгэгдэнэ.

61.2. Өмнөх хэсэгт заасан заалт нь хатгагчийг хатгагчид мөн адил хамаарна.

§62 дугаар зүйл. Туслах

62.1. Гэмт хэрэг үйлдэгчидэд тусалсан этгээд нь туслагч байна.

62.2. Туслагчийг хатгасан этгээд туслагчтай адил шийтгүүлнэ.

§63 дугаар зүйл. Туслагчийн талаархи нэмэлт заалт

Туслагчид ногдуулах ял нь үйлдэгчид ногдуулах ялнаас хөнгөн байна.

§64 дүгээр зүйл. Хатгах болон туслахад ял ногдуулахтай холбогдох хязгаарлалтууд

Хуульд өөрөөр заагаагүй бол бага хэмжээгээр торгуулах болон баривчлах ялаар шийтгүүлэх гэмт хэргийн туслагч болон хатгагчид ял шийтгэл ногдуулахгүй.

§65 дугаар зүйл. Хамтран оролцогчид

65.1. Гэмт хэрэгт гүйцэтгэгчээр оролцсон этгээд болон үүрэг нь тодорхой тогтоодоггүй этгээдийг хамтрагч гэж тооцно.

65.2. Гэмт хэрэгт оролцсон оролцооноос хамаарч ял шийтгэлийн хүнд хөнгөний байдлыг тогтоох ба үүрэг оролцоо нь тодорхой бус этгээдэд энгийн ял шийтгэл ногдуулна.

Хоёр болон түүнээс олон этгээд хамтдаа гэмт хэрэг үйлдсэн бол хамтран гүйцэтгэх гэнэ. Гэхдээ хамтран гүйцэтгэхэд хоёр янзаар хандана.

1. Гэмт хэрэг хамтран гүйцэтгэх буюу оролцогчид хамтран тодорхой гэмт хэрэг үйлдэх,
2. Гэмт үйлдэлд хамтрах буюу оролцогчид нэгдэн тус тусдаа тодорхой гэмт үйлдэл хийх.

Мөн гэмт хэрэг хамтран гүйцэтгэх нөхцлийг субьектив ба объектив гэж ангилна. Субьектив тал нь хоёр буюу хэд хэдэн этгээд ерөнхий нэг гэмт хэргийн санаа агуулах байдаг бол объектив тал нь хамтарсан үйлдэл байдаг. Хэрэв хэд хэдэн этгээд гэмт хэрэг үйлдэх хуйвалдаанд хамтран оролцсон боловч тэдний зарим хэсэг нь гэмт хэргийг үйлдсэн бол хуйвалдаанд оролцсон бүх хүнд хамтран оролцсон гэж ял тулгадаг байна. Гэхдээ хэргийн байдлаас шалтгаалж хамтран гүйцэтгэгчийн шийтгэлийг хөнгөлөн авч үзнэ.

Хүнийг гэмт хэрэг үйлдэхэд өдөөн түлхэж, зоригжуулсан этгээд буюу хатгагчийг хэрэв уг гэмт хэрэг үйлдэгдсэн бол гүйцэтгэгчтэй адилаар шийтгэнэ. Гэхдээ зарим тохиолдолд хатгагчийг тусд нь бие даасан хэрэг гэж үзэн яллах нь бий. Жишээлбэл, төрийн албан хаагч ажил хаялт, эсэргүүцэл, хорлон сүйтгэх үйл ажиллагаанд уриалсан, ухуулсан бол ийнхүү яллана.

Бусдыг гэмт хэрэг үйлдэхэд нь тусалсан буюу үйлдлийг нь хөнгөвчилсөн хамжигчийг гүйцэтгэгчээс хөнгөнөөр яллана. Хамжих үйл ажиллагаа нь хугацааны хувьд гэмт хэрэг үйлдэхээс өмнө юмуу үйлдэх үед хамаарна. Гэмт хэрэг үйлдсэний дараа хэрэгтэнг нуух, гэмт хэргийн баталгааг устгах, хулгайлагдсан зүйлийг ашиглах зэргийг тусд нь бие даасан гэмт хэрэг гэж үзнэ.

Гэмт хэрэгт гарцаагүй хамтран оролцох. Үүнийг дотор нь 2 ангилна.

1. Нэгдсэн хэлбэрийн гэмт хэрэг
2. Эсрэг байрлалын хэрэг гэнэ.

Хоёр буюу хэд хэдэн этгээд нэгэн зорилгоор хийсэн хэргийг нэгдсэн хэлбэрээр хийсэн хамтарсан гэмт хэрэг гэнэ. Жишээлбэл, дотоодын бослого, үймээн самуун зохион байгуулсан тохиолдолд оролцогчид харилцан ялгаатайгаар шийтгэгдэнэ. Үүнд: толгойлогчийг цаазаар авах буюу албадан хөдөлмөр хийлгэлгүй бүх насаар нь хорих, хуйвалдаанд оролцогчийг албадан хөдөлмөр хийлгэлгүй бүх насаар нь хорих юмуу гурваас доошгүй жил хорих ял, бусад үүрэгтэйгээр оролцсон хүмүүсийг албадан хөдөлмөр хийлгэлгүй нэгээс арван жил хорих, ердийн оролцогчдыг албадан хөдөлмөр хийлгэлгүй гурав хүртэл жил хорих шийтгэл хүлээдэг байна.

Гэмт хэрэгт гарцаагүй хамтран оролцох эсрэг байрлалын хэрэг гэж хоёр буюу хэд хэдэн этгээд өөд өөдөөсөө харилцан холбогдож гэмт үйлдэл хийхийг хэлнэ. Олон тохиолдолд ийм хэргийн оролцогчид аль аль тал нь шийтгэл хүлээнэ. Жишээлбэл: олон эхнэр юмуу нөхөртэй байх, хээл хахууль гэх мэт хэрэг ингэж шийдэгдэнэ. Зарим тохиолдолд зөвхөн нэг тал нь л шийтгэгдэнэ, жишээлбэл, порнографийн ном хэвлэл худалдах.

1.4.АНУ

АНУ-ын эрх зүйд гэмт хэрэгт хамтран оролцох тухай ойлголт нь Английнхтай үндсэндээ адил юм. Гэмт хэрэгт хамтран оролцогчдыг гэмт хэрэг үйлдэхийн өмнө ба дараах гэж хуваахаас гадна гүйцэтгэгчийг нэгдүгээр ба хоёрдугаар зэргийн гэж ангилна. **Нэгдүгээр зэргийн гүйцэтгэгч** гэж гэмт хэргийн гол буруутныг хэлэх бөгөөд ихэнх тохиолдолд гэмт хэргийг өөрөө биечлэн гүйцэтгэсэн этгээд байна. Гэхдээ гэмт хэргийг буруугүй этгээдийг ашиглан хийлгэсэн байх тохиолдолд уг этгээд шийтгэл хүлээхгүй. Учир нь уг этгээд хийсэн үйлдэлдээ ямар нэгэн гэмт санаа агуулаагүй гэж үзнэ. Жишээлбэл, компанийн захирал хуурамч тооцооны хуудсанд санаатайгаар гарын үсэг зурж, хуурамч гэдгийг нь мэдээгүй ажилтнаар банкнаас мөнгө авахуулсан тохиолдол бий. **Хоёрдугаар зэргийн гүйцэтгэгч** гэдэгт хатгагч ба хамжигчийг голлон ойлгоно.

Нэг ба хоёрдугаар зэргийн гүйцэтгэгчийг гэмт хэрэг үйлдэгдэх үед газар дээр нь байсан гэдгийг голлон харах боловч конструктив хэлбэрээр газар дээр нь байсан гэж үзэж шийтгэл

онооно. Жишээлбэл, хэн нэг этгээд санаатайгаар хордуулсан ундаа орхисныг нь хохирогч уусан байвал нэгдүгээр зэргийн гүйцэтгэгч конструктив хэлбэрээр газар дээр нь байсан гэж үзнэ. Харин нэгдүгээр зэргийн гүйцэтгэгч гэмт хэрэг үйлдэж байх үед нь хэн нэгэн этгээд өөр газар байгаад хохирогчийн ирж явааг мэдэгдэх юмуу анхаарлыг сарниулах байдлаар гэмт хэрэгт тусалсан бол хоёрдугаар зэргийн гүйцэтгэгч болно.

Хэрэв хэн нэг этгээд гэмт хэрэг үйлдэгдэхээс өмнө зөвлөлгөө, тусламж болон ямарваа өөр хэлбэрээр гэмт хэрэгт тусласан боловч гэмт хэргийн газар дээр байгаагүй бол хамжигч гэж үзнэ. Иймд уг этгээд хэргийн газар дээр байсан юмуу конструктив хэлбэрээр байсан бол хоёрдугаар зэргийн гүйцэтгэгч, байгаагүй бол гэмт хэрэг хэрэг гарахаас өмнөх үеийн **хамжигч** болно.

Хэрэв гэмт хэргийн гүйцэтгэгч болон хамжигч нарыг барих, шийтгэх, ял эдлүүлэх үйл ажиллагаанд саад болох зорилгоор тэдэнд тусалсан бол гэмт хэрэг үйлдэгдсэний дараах хамжигч болно. Эх газрын эрх зүйтэй орнуудад гэмт хэрэгт хамтран оролцогчийг зөвхөн гэмт хэрэг үйлдэгдэж дуусах хүртэлх хугацаагаар тооцогоос Англи-Саксоны эрх зүйтэй орнуудынх үүгээрээ ялгаатай.

Нэг ба хоёрдугаар зэргийн гүйцэтгэгчдийг гэмт хэрэгт адилхан буруутай гэж үзэх боловч тус тусд нь бие даан хариуцлага хүлээлгэнэ. Гэмт хэрэг гарахаас өмнөх хамжигч бие даан тусдаа хариуцлага хүлээхгүй боловч гүйцэтгэгчдийн ядаж нэг нь л шийтгэгдсэн тохиолдолд мөн шийтгэл хүлээж болно.

Гэхдээ АНУ-ын муж улс бүрийн Эрүүгийн хуульд гэмт хэргийн хамтран оролцогчийн талаар ялгаатай тодорхойлсон байдгийг анхаарах хэрэгтэй. Ихэнхдээ гэмт хэрэгт хамтран оролцох гэсэн ерөнхий тодорхойлолт байхгүй бөгөөд хамтран оролцох янз бүрийн хэлбэрийг тодорхойлсон байна.

1.5.БНСУ

БНСУ -ын Эрүүгийн хууль нь 1953 оны 9 сарын 18-ны 293-р хуулиар батлагдаж 4 удаа нэмэлт өөрчлөлт орж, одоо хүртэл үйлчилж буй юм. Солонгост гэмт хэргийн субъект 14 насанд хүрсэн, хэрэг хариуцах чадвартай хүн байна.

Солонгосын эрүүгийн хуулийн 30-34 дүгээр зүйлд гэмт хэрэгт хамтран оролцохыг

- Гүйцэтгэгч /бүлэглэн гүйцэтгэгч/
- Хатгагч
- Хамжигч гэсэн 3 төрлийг хуульчилсан.

БНСУ -ын Эрүүгийн хуулийн 3-р хэсэг:

3 дугаар хэсэг. Хамтран оролцогч

§30 дугаар зүйл. Хамтран оролцогчийн нөхцөл байдал

Хоёр ба түүнээс дээш этгээд хамтран гэмт хэрэг үйлдэхийг бүлэглэн гүйцэтгэх гэнэ. Оролцогч бүр гүйцэтгэгчээр ял шийтгэнэ.

§31 дүгээр зүйл. Хатгах

1. Бусад хүнийг хатган гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг гэмт хэргийг гүйцэтгэсэн этгээдтэй адилаар ял шийтгэнэ.
2. Хатгагдагч гэмт хэргийг хэрэгжүүлэхээр гар бие оролцож эхэлсэн боловч зорилгодоо хүрч чадаагүй тохиолдолд хатгагч болон хатгагдагчийг хуйвалдсан

мөн бэлтгэсэнээр ял шийтгэнэ.

3. Хатгагдсан этгээд гэмт хэрэг үйлдэхгүй, үйлдэхийг хүсээгүй тохиолдолд хатгагч өөрөө хариуцлага хүлээнэ.

§32 дугаар зүйл. Хамжигч

1. Бусад хүмүүсийг гэмт хэрэг үйлдэхэд тусалж дэмжсэн этгээдийг хамжигчаар ял шийтгэнэ.
2. Хамжигч этгээдийн ял шийтгэлийг хатгагчаас хөнгөн ял ногдуулна.

§34 дүгээр зүйл.

1. Аль ч үйлдлээр ял шийтгүүлээгүй этгээд болон гэмт хэргийн шинжтэй хайхрамжгүйгээр ял шийтгүүлсэн этгээд нь хатгагч мөн хамжигчийн гэмт хэргийн үйлдлийн үр дүнг үүдэн гарсан бол хатгагч мөн хамжигчаар ял ногдуулна.

Хоёр. “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах” гэмт хэргийн талаархи гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалт

Үндсэн хуулийн бус аргаар буюу зэвсгийн хүчээр тухайлбал, нууц хуйвалдаан зохион байгуулах аргаар төрийн эрх мэдлийг авах нь гэмт хэрэгт тооцогдоно. Ийм гэмт хэргийн объект нь тухайн улсын улс төрийн системийн үндсэн хуулийн байгуулал байна. Гэмт хэргийн объектив тал нь а) төрийн эрх мэдлийг булаан авах, б) төрийн эрх мэдлийг үндсэн хуулийг зөрчин хадгалах, в) үндсэн хуулийн байгууллыг өөрчлөх зэргийг хүчээр гүйцэтгэх буюу завдах үйлдэл байна.

Хүч хэрэглэх юмуу хүч хэрэглэхээр сүрдүүлэхдээ хууль ёсны хүчний байгууллага, хууль бус зэвсэгт бүлэглэл юмуу иргэдийн зохион байгууллалттай хүчийг ашигласан байдгаараа дээрх төрлийн гэмт хэрэг хүчирхийллийн шинжтэй байдаг. Төрийн эрх мэдлийг булаан авах - эрх бүхий этгээдүүдийг төрийн эрх мэдлээс хууль бусаар зайлуулж, төрийн эрх мэдэлгүй этгээдүүд, бүлэглэл болон байгууллага дур мэдэн эрх мэдлийг авахыг хэлнэ. Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар хадгалан барих - Үндсэн хуулиар өмнө засгийн эрх барьж байсан этгээдүүд бүрэн эрх нь дуусгавар болсон ч хууль бусаар үргэлжлүүлэн төрийн эрхийг барихыг хэлнэ.

Үндсэн хуулийн байгууллыг өөрчлөх – Үндсэн хуулийг зөрчин үндсэн хуулийн байгууллыг бүрэн буюу хэсэгчлэн солихийг хэлнэ. Жишээлбэл, төрийн байгуулал, засгийн эрхийн системд аль нэг институцийг үндсэн хуулийг зөрчин татан буулгах юмуу бий болгох Төрийн эрхийг хууль бусаар авах хуйвалдаан зохион байгуулах – Үндсэн хуулийн бус аргаар, төрийн эрх мэдлийг олж авах зорилгоор хэсэг бүлэг этгээд Үндсэн хуульд заасан төрийн эрх мэдэл нэгээс нөгөөд шилжих журмыг санаатайгаар, хүчээр зөрчихөөр нууцаар үгсэн тохиролцохыг хэлнэ.

Дээрх гэмт хэргүүд нь агуулгаараа төрийн эрх мэдлийг хүчээр булаан авах, төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар хадгалан барих юмуу үндсэн хуулийн байгууллыг хүчээр өөрчлөх үйл ажиллагаанд бэлтгэсэн зохион байгуулалтын үйл ажиллагаа байдаг бол хэлбэрийн хувьд үндсэндээ төрийн эргэлт хийх зорилготой хуйвалдаан байна.

Төрийн эрх мэдлийг хүчээр булаан авах, төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар хадгалан барих юмуу үндсэн хуулийн байгууллыг хүчээр өөрчлөхөд чиглэсэн үйл ажиллагаа явагдаж эхэлсэн мөчөөс энэ төрлийн гэмт хэргийг үйлдэгдсэнд тооцно. Энэ нь санаачлагчдын хувьд хуйвалдаан зохион байгуулагдсныг нотлох хэлцэл явагдсан тэр мөчөөс эхлэн гэмт хэрэг үйлдэгдсэн гэж тооцогдох бол гэмт хэрэгт татагдан орсон этгээдүүдийн хувьд зохион байгуулалтын үйл ажиллагаа юмуу хүчирхийллийн үйл ажиллагаанд оролцохоо зөвшөөрсөн мөчөөс гэмт хэрэг үйлдсэнд тооцогдоно гэсэн үг юм.

АНУ Төрийн эсрэг гэмт хэргийг хамгийн ноцтой гэмт хэрэг гэж үзэж бүх насаар нь хорих юмуу цаазаар авах ял хүртэл оноодог. Үндэсний хэмжээний төрийн эсрэг гэмт хэрэг учир ийм хэрэг нь холбооны хууль тогтоомжийн хэмжээнд зохицуулагдана, тухайлбал, АНУ-ын Үндсэн хуулийн төрөөс урвах тухай заалт болон Холбооны Эрүүгийн хуулийн нормоор зохицуулна.

Холбооны хууль тогтоомжинд төрийн эсрэг гэмт хэргийн тухай ерөнхий тодорхойлолт байхгүй. Үлгэр жишээ Эрүүгийн хуулинд ч ийм ерөнхий тодорхойлолтууд байхгүй. Ийм ерөнхий тодорхойлолт байхгүй нь Холбооны Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн бүтэцтэй холбоотой. Энд бүх материал нь үсгийн дарааллаар байрласан байдаг учир төрийн эсрэг гэмт хэргүүд өөр өөр бүлгүүдэд заагдсан байна.

Холбооны эрүүгийн хуулийн 115 дугаар бүлэгт “Урвах, үймээн самуунд уриалах, хорлон сүйтгэх ажиллагаа” гэсэн нэртэй ба энэ бүлэгт §2381 урвалт, §2382 урвалтыг нуун дарагдуулах, §2383 үймээн ба бослого, §2384 үймээн хийхээр хуйвалдах, §2385 засгийн газрыг түлхэн унагах зорилготой сурталчилгаа, §2386 зарим байгууллагыг бүртгэхээс татгалзах тухай, §2387 зэвсэгт хүчинд хохирол учруулах үйл ажиллагаа гэх мэт гэмт хэргийн талаар заасан байна. 37 дугаар бүлэг нь “Тагнуулын үйл ажиллагаа цензур”, 113В бүлэг нь “Терроризм”, 84 дүгээр бүлэг нь “Ерөнхийлөгч ба түүний аппаратын ажилтнуудад халдах, тэднийг хулгайлах, алах” гэсэн хэргүүдийг тус тус заасан байна.

Мөн олон штатын эрүүгийн хууль тогтоомжинд төрийн эсрэг гэмт хэрэгт оноох хариуцлагын талаар заагдсан байдаг байна. Гэхдээ янз бүрийн штатад эдгээр хэргийг өөр өөрөөр томъёолох бөгөөд штатуудын Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн янз бүрийн хэсэгт тусгагдсан байна.

ХБНГУ Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн 1-7 дугаар хэсэгт Төрөөс урвах ба ардчилсан, эрх зүйт төрд аюул учруулах, Эх орноос урвах ба гадаад аюулгүй байдалд заналхийлэх, Үндсэн хуулийн байгууллагуудын эсрэг болон сонгууль санал хураалтын эсрэг гэмт хэрэг, улс орны батлан хамгаалахын эсрэг гэмт хэрэг, Төрийн эрх мэдлийг эсэргүүцэх, Нийгмийн хэв журмын эсрэг гэмт хэрэг зэрэг заалтууд тусгагдсан байна.

Япон Эрүүгийн хуулинд Үндэсний засгийн газрыг түлхэн унагах зорилгоор үгсэн хуйвалдсан этгээдүүдэд ял оноохоор заасан байх бөгөөд удирдан зохион байгуулагчид, хуйвалдааныг төлөвлөх, зохион байгуулахад оролцсон этгээдүүд, хуйвалдах үйл ажиллагаанд дагалдан орсон этгээдүүдийг тус тус ангилан ялгаатай ял оногдуулдаг байна. Энэ гэмт хэргийг үйлдэхийг завдсан тохиолдолд мөн ял онооно. Мөн хуйвалдааныг бэлтгэсэн болон төлөвлөсөн этгээдүүд, хуйвалдсан болон хуйвалдаанд бэлтгэн төлөвлөсөн этгээдүүдэд ямарваа хэлбэрээр тусалсан этгээдүүд тус тусдаа ялгаатайгаар шийтгэл хүлээдэг байна.

БНСУ Эрүүгийн хуулинд “Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах гэмт хэрэг” гэж тусгайлан заагаагүй. Харин дотоодын үймээн самууны гэмт хэрэг болон нийгмийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг гэсэн заалтуудаар үндсэн хуулийн байгууллыг задлан бутаргах зорилгоор үймээн самуун гаргасан этгээдүүдийг шийтгэхээр заажээ. Толгойлогч этгээд, оролцсон этгээдүүдэд оноох ял нь хэргийн байдлаас хамаарч янз бүр байгаагаас гадна бэлтгэх, хуйвалдах, үйиэн өдөөх, сурталчлах зэрэг үйлдлүүдэд тус тусд нь ял оноодог байна.

Эндээс үзэхэд төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах гэмт хэргийн тухай орон орны эрүүгийн эрх зүйд өөр өөрөөр тусгахаас гадна гэмт хэрэг үйлдэгдсэн гэж үзэх нь ч өөр байна. Тухайлбал, ОХУ-д төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авахтай холбоотой хуйвалдаан зохион байгуулагдсаныг нотлох хэлцэл явагдсан мөчөөс эхлэн гэмт хэрэг үйлдэгдсэн гэж үздэг бол АНУ, Герман, Японд гэмт хэрэгт завдсан гэж үзэж байна. Ял шийтгэл нь ч үүнд үндэслэн ялгаатай байна. Одоо улс тус бүрээр авч үзье.

2.1.ХБНГУ

Германы Эрүүгийн хуулийн 81 дүгээр зүйлд Холбооны улсын төрөөс урвах, 82 дугаар зүйлд Муж улсын төрөөс урвах, 83 дугаар зүйлд Төрөөс урвахад бэлтгэх гэсэн 3 үндсэн хэлбэрээр тусгасан байна.

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн Тусгай анги, 1-р хэсэг, 2-р бүлэг:**§ 81 Холбооны улсын төрөөс урвах**

1. Хүч хэрэглэж юмуу хүч хэрэглэхээр заналхийлэн
 1. ХБНГУ-ын бүрэн бүтэн байдлыг эвдэх буюу
 2. ХБНГУ-ын үндсэн хуулиар тогтоогдсон үндсэн хуулийн байгууллыг өөрчлөхөөр оролдсон этгээд бүх насаараа хоригдох, эсвэл арваас доошгүй жилээр хоригдох ял хүлээнэ.
2. Илүү хөнгөн тохиолдолд нэгээс арван жил хүртэл хорих шийтгэл онооно

§ 82 Муж улсын төрөөс урвах

1. Хүч хэрэглэж юмуу хүч хэрэглэхээр заналхийлэн
 1. Муж улсын нутаг дэвсгэрийг бүхэлд нь юмуу хэсэгчлэн ХБНГУ-ын өөр муж улсад нэгтгэх буюу нутаг дэвсгэрийн хэсгийг салгах эсвэл
 2. Муж улсын үндсэн хуулиар тогтоогдсон үндсэн хуулийн байгууллыг өөрчлөхөөр оролдсон этгээдэд нэгээс арав хүртэл жил хорих ял онооно.
2. Илүү хөнгөн тохиолдолд зургаан сараас таван жил хүртэл хорих шийтгэл онооно

§ 83 Төрөөс урвахад бэлтгэх

1. Холбооны улсын эсрэг төрөөс урвах тодорхой үйлдэл бэлтгэсэн этгээд нэгээс арван жил хүртэл хугацаагаар хоригдохоор шийтгэгдэх бөгөөд илүү хөнгөн тохиолдолд нэгээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял онооно
2. Муж улсын эсрэг төрөөс урвах тодорхой үйлдэл бэлтгэсэн этгээдэд гурван сараас таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял онооно.

2.2. ОХУ**Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах буюу хууль бусаар барих (278-р зүйл).**

ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 278-р зүйлд заасан төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах буюу хууль бусаар барих гэмт хэргийн объект нь Үндсэн хуулийн үндэс болсон төрийн эрх мэдлийн халдашгүй дархан байдал юм. ОХУ-д төрийн эрх мэдлийг ОХУ-ын Ерөнхийлөгч, Холбооны хурал /Холбооны Зөвлөл, төрийн Дум/, ОХУ-ын Засгийн газар, ОХУ-ын шүүх, Холбооны субъектуудад, тэдгээрийн төрийн байгууллагууд хэрэгжүүлдэг.

Эрүүгийн хуулийн 278-р зүйлээр зүйлчилсэн гэмт хэргийн объектив талд нь төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар булаан авах, Үндсэн хуулийн бус аргаар барих, ОХУ-ын Үндсэн хуулиар тогтоосон төрийн байгуулалтыг өөрчлөх гэмт үйлдлүүд орно. Энэ нь төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар булаан авч, барих, хууль бус аргаар төрийн байгуулалтыг өөрчлөх оролдлогыг хэлж байгаа болно.

Дээрхи үйлдлийн хууль бус буюу хүчээр үйлдэнэ гэдэг нь ихэвчлэн зэвсэглэн хууль ёсны хүчний байгууллагын зохион байгуулалттай хүч хэрэглэх, хууль бус зэвсэглэсэн бүлэглэл

аль эсхүл олон нийтийн хүч хэрэглэхээр сүрдүүлэх, хүч хэрэглэх, хүч хэрэглэхэд бэлэн байгаа байдлаа үзүүлэхийг ойлгоно.

Засгийн эрхийг булаан авах- Аливаа бүлэглэл, байгууллагын зүгээс хууль ёсны эрх баригчдыг хүчээр зайлуулан засгийн эрх мэдлийг дур мэдэн хууль бусаар, хүчээр булаан авахыг хэлнэ.

Засгийн эрхийг барих- ОХУ-ын Үндсэн хуулийг зөрчин, хууль ёсны эрх мэдлийг дуусгавар болгосны дараа өмнө нь засгийн эрх мэдлийг хууль ёсоор хэрэгжүүлж байгаагүй этгээдүүд хууль бусаар энэхүү эрх мэдлийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэхийг хэлнэ.

Төрийн байгуулалтын үндсэн хуулийн үндсийг өөрчилнө гэдэг нь түүнийг бүрэн болон хэсэгчилэн /төрийн зарим институцийг татан буулгах эсхүл шинээр буй болгох/ өөрчлөхийг ойлгоно.

278-р зүйлд заасан гэмт хэргийн зорилго, чиглэл нь түүний олон янз, түвэгтэй шинж байдлыг илэрхийлнэ. Тус гэмт хэрэг нь агуулгаараа төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах буюу хууль бусаар барих, төрийн байгуулалтын үндсэн хуулийн үндсийг өөрчлөх зохион байгуулалттай үйл ажиллагаанд бэлтгэх буюу ийм гэмт үйлдлийг гүйцэтгэхийг илэрхийлж байгаа бол түүний хэлбэр нь төрийн эргэлт хийх зорилготой хуйвалдаан болж байгаа юм.

278-р зүйл нь энэ гэмт хэргийг үйлдэхэд хүч хэрэглэсэн буюу бусад үйлдэл хийхэд оролцсон боловч зохион байгуулалтанд ороогүй гүйцэтгэгчдыг мөн оролцогч гэж хамаатуулан тооцохоор заасан.

Хуйвалдааныг эцсийн зорилгод нь хүргэхийн тулд хуйвалдагчид хэрэв гадаад улсын төлөөлөгчид ба гадаадын байгууллагатай холбоотой байсан бол тэдний гэмт үйлдэл нь эх орноосоо урвасан гэсэн зүйлчилэлтэй хамт хэрэглэгдэнэ-Эрүүгийн хуулийн 275-р зүйл, 278-р зүйл.

278-р зүйлд заасан гэмт хэргийн субъектив тал нь шууд санаатай үйлдсэн санаатай гэм буруугаар илэрдэг. ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 278-р зүйлээр зүйлчилсэн төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах буюу хууль бусаар барих гэмт хэргийн субъект нь хэрэг хариуцах чадвартай, 16 насанд хүрсэн ямар ч этгээд байж болно.

Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах буюу хууль бусаар барих гэмт хэрэг нь Эрүүгийн хуулийн 278-р зүйлээр эрх чөлөөг нь 2 жил хүртэл хугацаагаар хязгаарлан, 12-20 жил хүртэл хорих ял оногдуулахаар заасан.

2.3. Япон

Япон Улсын Эрүүгийн хууль нь 1907 оны 4 сарын 24-нд батлагдсанаар одоог хүртэл нэмэлт, өөрчлөлт хийгдээд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна. Эрүүгийн хуулийн 2 дугаар бүлгийн Хуйвалдах гэмт хэрэг нь онолын хувьд “хамгаалалтын зарчим” /protective principle/ -д үндэслэгдсэн бөгөөд 1947 онд Эрүүгийн хуульд оруулсан өөрчлөлтөөр энэхүү хамгаалалтын зарчимаас ухрах чигийг барьж байсан ч 1987 онд нийтлэг зарчим /universality principle/-д шилжих талаар дорвитой арга хэмжээ аваагүй байна. Хамгаалалтын зарчим гэдэг нь төрийн аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолыг хамгаалахад чиглэгдсэн бөгөөд хязгаарлагдмал хүрээний гэмт хэргийн хувьд хэрэглэгддэг байна.

Япон Улсын Эрүүгийн хуулийн 2-бүлэг “Хуйвалдаантай холбогдох гэмт хэрэг”:

2 дугаар бүлэг. Хуйвалдаантай холбогдох гэмт хэрэг

§77 дугаар зүйл. Хуйвалдаан

77.1. Үндэсний засгийн газрыг түлхэн унагах зорилгоор төрийн бүрэн эрхт байдлыг

үгүйсгэх болон хүчингүй болгох эрх мэдэл хэрэгжүүлэх замаар үгсэн хуйвалдсан этгээдийг хуйвалдсан гэмт хэрэгт буруутайд тооцож дор дурдсан ял шийтгэл ногдуулна.

1/ Удирдан зохион байгуулагчидад цаазаар авах эсхүл бүх насаар нь хорих ял ногдуулна.

2/ Хуйвалдааныг төлөвлөх, зохион байгуулахад оролцсон этгээдийг насаар нь болон 3 жилээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ, өөр бусад чиг үүрэгтэйгээр оролцсон этгээдийг 1 жилээс 10 жил хүртэл хорих ял шийтгэнэ.

3/ Үгсэн хуйвалдах үйл ажиллагаанд дагалдан орсон этгээдүүдийг 3 хүртэлх жилийн хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

77.2. Өмнөх хэсэгт дурдсан гэмт хэргийг үйлдэхийг завдсан тохиолдолд ял шийтгэл ногдуулах ба 3 дахь заалтын этгээдэд үл хамаарна.

§78 дугаар зүйл. Бэлтгэх ба төлөвлөх

Хуйвалдааныг бэлтгэсэн, төлөвлөсөн этгээдийг 1 жилээс 10 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

§79 дүгээр зүйл. Хуйвалдаанд туслах

Өмнө дурдсан хоёр зүйлд заасан гэмт хэргийг үйлдэхэд зэвсэг, санхүүжилт, хоол хүнс нийлүүлэх болон бусад хэлбэрээр тусалсан бол 7 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

§80 дугаар зүйл. Хэргээ хүлээснээр ял, шийтгэлийг хэрэгсэхгүй болгох

Өмнөх 2 зүйлд дурьдсан гэмт хэргийг үйлдсэн этгээд үймээн эхлэхээс өмнө хэргээ хүлээж ирсэн тохиолдолд ял шийтгэлийг хэрэгсэхгүй болгоно.

2.4.АНУ

Америкийн Нэгдсэн Улсад эрүүгийн үндсэн гэмт хэргүүдийг **уламжлалт, эдийн засгийн, зохион байгуулалттай, улс төрийн болон тохиролцсон** гэмт хэрэг гэсэн таван том ангилалд хуваадаг. Улс төрийн гэмт хэрэг нь ихэвчлэн засгийн эсрэг гэмт хэрэг байдаг. Эх орноосоо урвах, зэвсэгт үймээн дэгдээх, төрийн албан тушаалтны амь насанд халдах, засгийн эсрэг өдөөн турхирах зэрэг болно. Гэхдээ энэ нэр томъёо нь засгийн газраас хувь хүмүүс, тэрслэгч бүлэг, гадаадын засгийн газар буюу иргэдийн эсрэг үйлдсэн гэмт хэргийг мөн багтаана.

АНУ-д эрүүгийн эрх зүйн эх сурвалж нь Үндсэн хууль, Холбооны, Муж улсуудын болон Колумбын тойргийн гэх гурван төрлийн Эрүүгийн хуультай. Холбооны Эрүүгийн хууль, 50 муж улс өөр өөрийн Эрүүгийн хуультай.

Судалгааны сэдвийн хүрээнд төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах, хуйвалдаан зохион байгуулах гэмт хэргийн тухай Холбооны эрүүгийн хууль тогтоомжийн зохицуулалтыг авч үзье.

АНУ-ын хуулиудын эмхэтгэлийн 18 дугаар хэсгийн /US code TITLE 18—CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE/ 1 бүлгийн /PART I—CRIMES (§§ 1—2725)/ 15 дугаар зүйлд Эх орноосоо урвах, үймээн самуунд турхирах ба хорлон сүйтгэх үйл ажиллагаа /CHAPTER 115—TREASON, SEDITION, AND SUBVERSIVE ACTIVITIES (§§ 2381, 2382, 2383, 2384, 2385)/-г улс төрийн гэмт хэргээр зүйлчлэгддэг байна. **Үүнийг дор үзүүлбэл:**

Нэгдсэн Улсын иргэн хэн боловч Нэгдсэн Улсын эсрэг дайнд оролцсон, дайсагнаж буй талыг дагаж дэмжсэн, Нэгдсэн Улсын нутаг дэвсгэрт болон өөр газар тэдэнд тусламж дэмжлэг үзүүлсэн, орогнуулсан тохиолдолд эх орноосоо урвасан гэм буруутайд тооцож цаазаар авах ял эсвэл 5 жилээс доошгүй хугацаагаар хорих ял эдэлж, 10,000-аас доошгүй

доллараар торгуулах шийтгэл хүлээнэ. Энэ зүйлээр шийтгүүлж, ял эдэлсэн этгээд Нэгдсэн Улсад ямар нэгэн алба хаших эрхгүй болно.

§2382. Эх орноосоо урвасан гэмт хэргийг нуун дарагдуулах

Нэгдсэн улсын иргэн хэн боловч Нэгдсэн Улсын эсрэг хийгдэж буй болон хийгдэхээр завдаж буй аливаа урван тэрслэх үйл ажиллагааны мэдээллийг нуун дарагдуулж, боломжтой хамгийн богино хугацаанд Ерөнхийлөгч, Нэгдсэн Улсын шүүгч, мужийн захирагч, мужийн шүүгч болон шүүхийн аль нэгэнд мэдэгдээгүй тохиолдолд урван тэрслэх гэмт хэргийг нуун дарагдуулсан гэм буруутайд тооцогдож 7 жилээс илүүгүй хугацаатай хорих буюу торгох шийтгэл ногдуулна.

§2383. Бослого, үймээн гаргах

Нэгдсэн Улсын аль ч шатны засгийн болон хуулийн эсрэг ямар нэгэн үймээн самуун бослогод оролцсон, өдөөн турхирсан, тусалж дэмжсэн этгээдийг энэхүү зүйлийн дагуу 10 жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих буюу торгууль ногдуулна. Энэ зүйлийн дагуу ял шийтгүүлсэн этгээд Нэгдсэн Улсад ямар нэгэн алба хаших эрхгүй болно.

§2384. Эсэргүүцлийн хуйвалдаан, явуулга

Хэрэв Нэгдсэн Улсын аль нэг муж, нутаг дэвсгэр ба Нэгдсэн Улсад харъяалагдах аль нэг газар нутагт нэг буюу түүнээс дээш этгээд Нэгдсэн Улсын Засгийн газрыг хүч хэрэглэн түлхэн унагах, огцруулах буюу нураахаар үгсэн хуйвалдсан, Засгийн газрын эсрэг дайн зарласан буюу хүчээр Засгийн эрхийг эсэргүүцсэн, эсвэл Нэгдсэн Улсын хуулийн биелэлтийг хүч хэрэглэн зогсоосон, саад болсон, хойшлуулсан, Засгийн удирдлагын эсрэг Нэгдсэн Улсын өмчийг олзолсон, булаан эзлэсэн бол уг этгээдүүд энэхүү зүйлийн дагуу торгуулах буюу 20 жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих ялаар шийтгүүлнэ.

§2385. Засгийн газрыг түлхэн унагаах явдлыг дэмжих, өмгөөлөх

- Зориудаар буюу санаатайгаар Нэгдсэн Улсын Засгийн газар, Нэгдсэн Улсын аль нэг мужийн Засгийн газар, нутаг дэвсгэрийн аль ч шатны засгийн удирдлагыг хүч хэрэглэн эсвэл Засгийн газрын аль нэг ажилтны амь насанд халдах замаар түлхэн унагаахыг дэмжсэн, хамссан, зааж зөвлөсөн, энэ талаар үүрэг даалгавар, хэрэгцээ шаардлагыг ухуулан зааварчилсан,
- Нэгдсэн Улсын аль ч шатны Засгийн удирдлагыг хүч хэрэглэн түлхэн унагах, түлхэн унагаахыг завдах зорилгоор ямар нэгэн хэвлэл хэвлэн тараасан, худалдсан, олон нийтийн газар дээрх үйлдлийг дэмжсэн, зөвлөсөн, үүрэг даалгавар, хэрэгцээ шаардлагыг ухуулан зааварчилсан материалуудыг дэлгэн сурталчилсан,
- Сайн дураараа, зориудаар буюу санаатайгаар Нэгдсэн Улсын аль ч шатны Засгийн удирдлагыг хүч хэрэглэн түлхэн унагаахыг дэмжсэн, зоригжуулсан, зааварчилсан ямар нэгэн нийгэмлэг, холбоо, бүлэг, цуглаан зэргийг байгуулсан, эдгээр байгууллагуудын үйл ажиллагаанд оролцсон, оролцохоор завдсан, гишүүнээр элссэн, хэн боловч энэхүү зүйлийн дагуу торгуулах буюу 20 жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих ялаар шийтгүүлнэ. Мөн энэ зүйлийн дагуу ял шийтгэлээ эдэлж дууссан өдрөөс эхлэн 5 жилийн хугацаанд Нэгдсэн Улсын Засгийн газрын аль нэг агентлаг, хэлтэст ажиллахыг хориглоно.

Хэрэв хоёр буюу түүнээс дээш этгээд энэхүү зүйлд заасан гэмт үйлдлүүдийг үйлдэхээр үгсэн хуйвалдсан бол энэхүү зүйлийн дагуу тус бүр торгуулах буюу 20 жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих ялаар шийтгүүлнэ. Мөн энэ зүйлийн дагуу ял шийтгэл эдэлж дууссан

өдрөөс эхлэн 5 жилийн хугацаанд Нэгдсэн Улсын Засгийн газрын аль нэг агентлаг, хэлтэст ажиллахыг хориглоно.

§2381. Эх орноосоо урван тэрслэх

Энэ зүйлд заасан “байгуулах” гэдэгт дээр дурдсан нийгэмлэг, холбоо, бүлэг, цуглаанд шинээр гишүүн элсүүлэх, шинэ нэгж салбар байгуулах, дахин бүлэглэн хуваах, одоо буй клуб, бүлгийг тэлэх зэрэг үйл ажиллагааг ойлгоно.

2.6.БНСУ

БНСУ-ын Эрүүгийн хуульд төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах гэсэн тусгайлсан гэмт хэрэг заагаагүй, харин Эрүүгийн хуулийн 87-91-р зүйлд заасан “Дотоодын үймээн самууны хэрэг” болон 114-117 дугаар зүйлд заасан “Нийгмийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн зохицуулалтыг хуульчилсан.

БНСУ-ын Эрүүгийн хуулийн 2-р хэсэг 1 ба 5 дугаар бүлэг, 2 дугаар хэсэг.

1 дүгээр бүлэг. Дотоодын үймээн самууны гэмт хэрэг

§87 дугаар зүйл. Дотоод үймээн самуун

Улсын нутаг дэвсгэр, үндсэн хуулийн байгуулалыг задлан бутаргах зорилгоор үймээн самуун гаргагч этгээдийг дараах байдлаар ял шийтгэнэ.

1. Толгойлогч этгээдийг цаазаар авах, эсхүл бүх насаар нь хорих, эсхүл бүх насаар нь биеийн хүчний хүнд хүчир ажил хийлгэх ял шийтгэнэ.
2. Хуйвалдаанд орлцсон эсвэл удирдсан болон бусад шаардлагатай үүрэг гүйцэтгэсэн этгээдийг цаазаар авах, хугацаагүй болон 5 жилээс доошгүй хугацаагаар албадан хөдөлмөр эрхлүүлэхээр хорих эсвэл ажил хийгэхгүйгээр хорих ял шийтгэнэ. Цус урсгах, эвдэн сүйтгэх мөн дээрэм тонуул хийсэн этгээд мөн адил.
3. Хуйвалдаан удирдан зохион байгуулсан эсвэл энгийн үймээн самуун зохион байгуулсан этгээдийг 5 жилээс доош жилийн хорих мөн ажил хийгэхгүйгээр хорих ял ногдуулна.

§88 дугаар зүйл. Үймээн самууны зорилгоор хүн алах

Улсын нутаг дэвсгэрийг хагалган бутаргах болон үндсэн хуулийн байгууллыг задлан бутаргах зорилгоор хүний амь хохироосон этгээдийг цаазаар авах, насаар нь шоронд хорих мөн цагдан хорих ял шийтгэнэ.

§90 дүгээр зүйл. Бэлтгэх, хуйвалдах, үймээн өдөөх, сурталчлах

1. 87 болон 88 дугаар зүйлийн гэмт хэргийг хийх зорилгоор бэлтгэсэн болон хуйвалдсан этгээдийг 3 жилээс доошгүй хязгаарлагдмал хугацаагаар шоронд хорих эсвэл хязгаарлагдмал хугацаагаар ажил хийлгэлгүйгээр шоронд хорих ял шийтгэнэ. Зөвхөн тухайн зорилгодоо хүрэхийн өмнө татгалзсан этгээдийн ял шийтгэлийг бууруулах болон чөлөөлнө.
2. 87 болон 88 дугаар зүйлийн гэмт хэргийг хийхээр үймээн өдөөсөн, дайтсан этгээдэд мөн адил ял шийтгэнэ.

§91 дүгээр зүйл. Үндсэн хуулийн эмх замбараагүй байдлын тодорхойлолт

1. Үндсэн хууль болон хууль тогтоомжид заасан дүрэм журмыг зөрчин Үндсэн хууль болон хууль тогтоомжийн үйл ажиллагааг хүчингүй болгохоор хийсэн үйлдэл
2. Үндсэн хуульд зааснаар зохион байгуулдаг төрийн байгууллагуудыг хүчээр түлхэн унагаах, мөн түүнийг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй болгохоор хийсэн үйлдэл

5 дугаар бүлэг. Нийгмийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг

§114 дүгээр зүйл. Гэмт бүлэглэл зохион байгуулах

1. Гэмт хэрэг үйлдэх зорилгоор байгууллага байгуулах эсвэл түүнд элсэн орсон этгээд нь төлөвлөсөн гэмт хэрэгт тогтоосон ял шийтгэл ногдуулна. Мөн ял шийтгэлийг хөнгөрүүлж болно.
2. Цэргийн алба хаах болон татварын төлбөрийн үүргээсээ татгалзах зорилгоор байгууллага байгуулсан болон элсэн орсон этгээд нь 10 жилээс доошгүй хугацаагаар хорих болон ажил хийлгэлгүйгээр хорих, мөн 15 саяаас доошгүй вонийн торгууль ногдуулна.

§115 дугаар зүйл. Нийтийн эмх замбраагүй байдал

Олуулаа цуглан хүчирхийлэл, заналхийлэх мөн эвдэн сүйтгэх үйлдэл хийсэн этгээдүүдийг 1 жилээс 10 жил хүртэл хорих эсвэл биеийн хүнд хүчир ажил хийлгэх ял шийтгэх, эсвэл 15 саяаас дээшгүй вонийн торгууль оногдуулна.

§116 дугаар зүйл.

Хүчирхийлэх, заналхийлэх мөн эвдэн сүйтгэх үйлдлийг хийх зорилгоор олуулаа цуглан, түүнийг таслан зогсоохыг сануулсан албан хаагчийн сануулгыг 3 удаа авсан ч тараагаагүй этгээдүүдийг 2 жилээс доошгүй хугацаагаар хорих эсвэл биеийн хүнд хүчир ажил хийлгэх, эсвэл 3 саяаас доошгүй вонийн торгууль ногдуулна.

Гурав. Судалгааны дүгнэлт

- Гэмт хэрэгт хамтран оролцох тухай ойлголтыг улс бүрийн эрүүгийн эрх зүйд янз бүрээр ангилан томъёолдог байна. Тухайлбал, АНУ-ын эрх зүйд гэмт хэрэгт хамтран оролцогчдыг гэмт хэрэг үйлдэхийн өмнөх ба дараах гэж хуваагаад, гүйцэтгэгчийг нэгдүгээр ба хоёрдугаар зэргийн гүйцэтгэгч гэж ангилдаг бол, ХБНГУ-ын эрх зүйд тусгайлан хамтран оролцогч гэдгийг томъёолоогүй боловч хууль болон хууль хэрэгжүүлэх практикаараа хамтран оролцох үндсэн хоёр хэлбэр болох гүйцэтгэгч, хатгагч ба хамжигч гэсэн хоёр хэсэгт хуваан уг ойлголтыг хэрэглэдэг. Харин Японы эрх зүйд гэмт хэрэгт сайн дураар болон гарцаагүй хамтран оролцох гэсэн ойлголт байна.
- Аль ч улсын эрүүгийн эрх зүйгээр гэмт хэрэгт хамтран оролцогч бүр өөрийн бурууд тохирсон шийтгэл хүлээх ба гүйцэтгэгч шийтгэл хүлээсэн тохиолдолд бусад хамтран оролцогчид шийтгэл хүлээнэ. Германы эрүүгийн хуулиар хатгагч нь гүйцэтгэгчтэй адил шийтгэл хүлээхээр заасан байдаг бол хамжигч нь илүү хөнгөн шийтгэл хүлээнэ. Японы эрүүгийн хуулиар хатгагчийг мөн гүйцэтгэгчтэй адил шийтгэх боловч зарим тохиолдолд хатгагчийн хэргийг тусдаа бие даасан гэмт хэрэг гэж ангилдаг. Хамтарсан гэмт хэргийн хуйвалдаанд оролцсон бүх хүнд ял тулгах боловч гэмт хэргийн байдлаас шалтгаалан зарим хамтран оролцогчид арай хөнгөн шийтгэл онооно. Харин хамжигчийг гүйцэтгэгчээс хөнгөн яллана.

- Герман ба Японы эрүүгийн эрх зүйгээр гэмт хэрэгт хамтран оролцогч гэсэн ойлголтыг гэмт хэрэг үйлдэгдэхээс өмнө болон үйлдэгдэх үе хүртэлх хугацаагаар ойлгох ба гэмт хэрэг үйлдэгдсэний дараа хэн нэг этгээд гэмт хэргийг нуух, гэмт хэргийн баталгааг устгах, нуун дарагдуулахыг бие даасан гэмт хэрэг гэж үздэг бол бол АНУ-ынхаар хамжигчийг гэмт хэрэг үйлдэгдэхийн өмнө болон дараах үеийн хамжигч гэж ангилна.
- Гэмт хэрэгт хамтран оролцогчийн төрлийн хувьд бидний судалсан улсууд өөр хоорондоо болон Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйд тодорхойлсоноос ялгаатай байна. Тухайлбал, ОХУ-ын эрүүгийн эрх зүйд гэмт хэрэгт хамтран оролцогчдыг зохион байгуулагч, гүйцэтгэгч, хатгагч, хамжигч гэж хуваан үздэг бол ХБНГУ-ын хувьд тэдгээрийг гүйцэтгэх, хатгах ба хамжигч, БНСУ-ын хувьд гүйцэтгэгч, хатгагч, хамжигч, Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйд гэмт хэргийн хамтран оролцогчдыг захиалагч, гүйцэтгэгч, хатгагч, хамжигч гэсэн төрөлд хуваасан байна.
- Үндсэн хуулийн бус аргаар буюу зэвсгийн хүчээр тухайлбал, нууц хуйвалдаан зохион байгуулах аргаар төрийн эрх мэдлийг авах нь гэмт хэрэгт тооцогдоно.
- Ийм гэмт хэргийн объект нь тухайн улсын улс төрийн системийн үндсэн хуулийн байгуулал байна. Гэмт хэргийн объектив тал нь а) төрийн эрх мэдлийг булаан авах, б) төрийн эрх мэдлийг үндсэн хуулийг зөрчин хадгалах, в) үндсэн хуулийн байгууллыг өөрчлөх зэргийг хүчээр гүйцэтгэх буюу завдах үйлдэл байна.
- Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах гэмт хэргийн тухай орон орны эрүүгийн эрх зүйд өөр өөрөөр тусгахаас гадна гэмт хэрэг үйлдэгдсэн гэж үзэх нь ч өөр байна. Тухайлбал, ОХУ-д төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авахтай холбоотой хуйвалдаан зохион байгуулагдсаныг нотлох хэлцэл явагдсан мөчөөс эхлэн гэмт хэрэг үйлдэгдсэн гэж үздэг бол АНУ, Герман, Японд гэмт хэрэгт завдсан гэж үзэж байна. Ял шийтгэл нь ч үүнд үндэслэн ялгаатай байна.

* * *

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, 2002 он
2. Уголовный Кодекс ФРГ, www.law.edu.ru
3. Уголовный Кодекс РФ, 1996 г., www.consultant.ru
4. Penal Code of Japan, April 24, 1907
5. Crimes and criminal procedure. <http://www.law.cornell.edu/uscode/18/>
6. Б.Ганболд Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. УБ., 2006 он
7. С.Жанцан Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн онол. УБ., 2009 он
8. Shigemitsu Dando The Criminal Law of Japan, 1997
9. Merry Dean Japanese Legal System, 2002
10. АНУ-ын эрх зүйн тогтолцооны гарын авлага. www.scribd.com/doc/47841266/erkh-zui
11. Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная части. Под ред. И.Д. Козочкина, М., 2010 г.

Веб сайт:

1. [Www.klaw.go.kr](http://www.klaw.go.kr) –БНСУ-ын хууль зүйн сайт
2. <http://www.law.go.kr> БНСУ-ын дүрэм журмын сайт

3. <http://www.assembly.go.kr> –БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн сайт
4. <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?ft=1&re=02&dn=1&co=01&ky=criminal+code+of+japan&page=15>

